

УДК 343.3/.7(343.9)

DOI <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2026-95-142-148>**Токар Петро Танасійович,**кандидат юридичних наук,
начальник Головного управління Національної поліції в Харківській області,
генерал поліції третього рангу

(Головне управління Національної поліції в Харківській області, м. Харків)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-8111-7142>

НОВЕЛИ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Статтю присвячено дослідженню новел Особливої частини КК України, запроваджених у зв'язку з повномасштабною збройною агресією проти України. Проаналізовано нові складі кримінальних правопорушень, які згруповано за чотирма напрямками: захист національної безпеки, господарської діяльності, громадської безпеки та воєнної сфери. Обґрунтовано, що оновлення кримінального законодавства є необхідною умовою ефективної протидії сучасним воєнним загрозам і забезпечення кримінально-правової охорони суспільних відносин.

Ключові слова: кримінальне право, кримінологія, кримінальне правопорушення, злочинність, протидія злочинності, Кримінальний кодекс України, новела, війна, збройна агресія.

Постановка проблеми. Після повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 р. українське суспільство було змушено пристосовуватись до нових безпекових, соціальних та правових реалій. У зв'язку із цим істотних змін та доповнень зазнало законодавство України, у тому числі нормативно-правові акти у сфері кримінальної відповідальності та протидії злочинності. Саме протидія кримінальним правопорушенням є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави, а її ефективність значною мірою забезпечується реалізацією цілеспрямованої державної кримінально-правової політики.

Упродовж 2022–2025 рр. Кримінальний кодекс України [1] (далі – КК України) зазнав істотних змін та доповнень. Зокрема, його було доповнено низкою нових статей, у зв'язку із чим набуває актуальності дослідження законодавчих новел, запроваджених у цей період, їх змісту, спрямованості та значення для протидії злочинності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на відносну наукову новизну відповідних змін до кримінального законодавства, вони вже стали предметом наукового осмислення у працях значної кількості вітчизняних учених. При цьому одні дослідники аналізували новели кримінального законодавства загалом, тоді як інші зосереджували увагу на окремих законодавчих положеннях, їх змісті, проблемах застосування та ролі в запобіганні та протидії таким кримінально караним діям. Зокрема, дослідженню зазначеної проблематики присвячені праці таких науковців, як О. О. Дудоров [2], О. М. Литвинов [3], Ю. В. Орлов [3], Р. О. Мовчан [4], В. О. Навроцький [5], Є. О. Письменський [6], Ю. А. Пономаренко [7], М. І. Хавронюк [8], М. В. Шепітько [9] та багато інших.

Метою статті є комплексний аналіз новел Особливої частини КК України, запроваджених у період 2022–2025 рр., їх систематизація та класифікація,

з'ясування їх ролі та значення в забезпеченні ефективної протидії злочинності в умовах воєнного стану з урахуванням особливостей прифронтових регіонів України.

Виклад основного матеріалу. Після початку повномасштабної збройної агресії проти України Особливу частину КК України було доповнено низкою нових складів кримінальних правопорушень, що свідчить про посилення кримінально-правової охорони суспільних відносин в умовах воєнного стану. Війна зумовила появу нових моделей протиправної поведінки, а також актуалізувала ризики у сферах, які в мирний час не набували такої гостроти. У відповідь на нові виклики законодавець здійснив криміналізацію окремих діянь, насамперед із метою захисту національної безпеки, обороноздатності, гуманітарної сфери.

У науковій літературі наголошується, що запровадження відповідних кримінально-правових новел, а отже, і протидія таким кримінальним правопорушенням мають важливе прикладне значення для забезпечення відсічі збройній агресії. Так, дослідники визнають, що створення правового механізму для належного реагування держави на збройну агресію проти України, її виправдовування, державну зраду, колабораційну діяльність, пособництво державі-агресору, несанкціоноване поширення військово-значущої інформації, незаконне використання гуманітарної допомоги тощо – це по суті один із важелів відсічі зазначеній агресії [10, с. 9]. Наведене підтверджує, що новели Особливої частини КК України слід розглядати як складову загального правового механізму реагування держави на нові безпекові виклики.

Водночас слід наголосити, що поява численних новел кримінального законодавства у воєнний період не означає автоматичного формування належної системи правозастосування та доктринальної основи для їх ефективної реалізації. Це викликало критичні зауваження

з боку фахівців. Зокрема, В. О. Навроцький зазначає, що правозастосовна практика виявилася невідповідною до низки таких новел. Чітких правових позицій щодо застосування норм «воєнного» характеру або не було сформовано взагалі, або ж вони пробивалися через безліч рутинних та суперечливих рішень. Науковець констатує, що в теорії кримінального права питання тлумачення та застосування норм, розрахованих на впровадження під час війни та вдосконалення відповідних законодавчих положень, явно не були пріоритетними [5, с. 37].

Поряд із цим законодавчі новели воєнного періоду містять чимало помилок, недоліків і неоднозначних формулювань, що значною мірою пов'язано з поспішністю їх прийняття. Слушну класифікацію таких вад запропонував М. І. Хавронюк. До найбільш суттєвих проблем науковець відносить ті, що порушують принцип юридичної визначеності. Так, ідеться про випадки, коли окремі норми фактично неможливо застосовувати через некоректність їх формулювання, наприклад, коли законодавець забув вказати в одній зі статей Особливої частини КК України, які саме діяння повинні спричинити перелічені в ній наслідки. Крім того, законодавець часто необгрунтовано вживає слова-синоніми. Іноді це не створює особливих проблем, хоча й викликає непорозуміння. Інколи недоліки є ще більш очевидними, коли законодавець просто забуває вписати окремі слова у речення. Також автор звертає увагу на випадки, коли законодавець, ігноруючи факт наявності в КК України статті, що вже передбачає кримінальну відповідальність за певне діяння, знову криміналізує його, застосовуючи ті самі або схожі формулювання, не виокремлюючи ознак, які дали б змогу чітко розмежувати відповідні кримінальні правопорушення, зокрема за правилами конкуренції статей про спеціальний і загальний склади правопорушення. Як наслідок, із прийняттям за пришвидшеною процедурою нових змін до КК України створюється дедалі більше неоднозначності й непередбачуваності [8].

Наведене свідчить, що криміналізація нових діянь в умовах війни потребувала не лише швидкості законодавчого врегулювання, а й належного наукового осмислення та в подальшому формування послідовної практики застосування таких норм.

Умовно новели Особливої частини КК України можна згрупувати у 4 взаємопов'язані блоки (групи), що об'єднують відповідні норми за функціональним призначенням кримінально-правової заборони:

- 1) кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України;
- 2) кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності;
- 3) кримінальні правопорушення проти громадської безпеки;
- 4) кримінальні правопорушення у сфері оборони та військової служби.

До першої групи слід віднести три нові склади кримінальних правопорушень, спрямовані на посилення кримінально-правової охорони основ національної безпеки України. Їх поява зумовлена необхідністю протидії явищам, що набули поширення в умовах тимчасової окупації частини території України, інформаційної війни та мають безпосередній вплив на обороноздатність держави. До таких новел належать:

- 1) ст. 111-1 КК України «Колабораційна діяльність» (КК України доповнено статтею згідно із Законом № 2108-IX від 03.03.2022);

- 2) ст. 111-2 КК України «Пособництво державі-агресору» (КК України доповнено статтею згідно із Законом № 2198-IX від 14.04.2022);

- 3) ст. 114-2 КК України «Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану» (КК України доповнено статтею згідно із Законом № 2160-IX від 24.03.2022).

Запровадження цих норм має не декларативне, а виразне прикладне значення для протидії злочинності, адже створює підвалини для забезпечення кримінально-правової визначеності щодо нових форм поведінки в умовах воєнного часу та надає інструментарій для їх належної кваліфікації та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. До того ж це посилює превентивний потенціал кримінально-правової заборони та підвищує спроможність держави протидіяти загрозам національній безпеці. Практична значущість таких новел особливо виразно проявляється у прифронтових регіонах, де відповідні діяння безпосередньо впливають на безпекову ситуацію, обороноздатність та стійкість на місцевому рівні.

Так, наприклад, у воєнних умовах окремі громадяни України добровільно обіймають посади в незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованих територіях, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора, здійснюють пропаганду в закладах освіти, передають матеріальні ресурси незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованих територіях тощо, що охоплюється поняттям колабораційної діяльності. Слід зауважити, що на практиці кримінальне правопорушення, передбачене ст. 111-1 КК України «Колабораційна діяльність», виявилось найбільш поширеним та застосовуваним серед усіх новел кримінального законодавства. Відповідно до офіційних статистичних даних упродовж 2022–2025 рр. сумарно було обліковано 11 192 такі діяння (у 2022 р. – 3851, у 2023 р. – 3207, у 2024 р. – 2420, у 2025 р. – 1714) [9]. З огляду на характер цього кримінального правопорушення та різноманітність форм прояву його об'єктивної сторони воно становить підвищену суспільну небезпеку саме у прифронтових регіонах.

Також зросла загроза вчинення умисних дій, спрямованих на допомогу державі-агресору (пособництво), її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації шляхом реалізації чи підтримки їхніх рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, а також добровільного збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації. Такі діяння охоплюються складом пособництва державі-агресору (ст. 111-2 КК України) і характеризуються значною суспільною небезпекою, адже підсилюють спроможності агресора та підривають національну безпеку. За офіційними статистичними даними, впродовж 2022–2025 рр. було обліковано 1834 таких діянь (у 2022 р. – 379, у 2023 р. – 619, у 2024 р. – 486, у 2025 р. – 350) [11].

Самостійним кримінально-протиправним діянням відповідно до ст. 114-2 КК України визнається поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, в тому

числі про їхнє переміщення територією України, якщо така інформація не розміщувалася (не поширювалася) у відкритому доступі, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану. Вчинення такого діяння може бути використане ворогом у своїх цілях (наприклад, для коригування ударів, планування диверсій чи інших дій), що створює загрозу життю та здоров'ю як військовослужбовців, так і цивільних осіб, підвищує ризики знищення або пошкодження зброї, озброєння та бойових припасів. За офіційними статистичними даними, відповідних діянь було зафіксовано значно менше порівняно з двома названими вище кримінальними правопорушеннями цієї групи, а саме 759 фактів (у 2022 р. – 202, у 2023 р. – 192, у 2024 р. – 211, у 2025 р. – 154) [11].

До другого блоку слід віднести новели у сфері господарської діяльності, що спрямовані на посилення кримінально-правової охорони економічної безпеки та належного обігу ресурсів. Так, було введено три нові статті КК України:

1) ст. 201-2 КК України «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги» (КК України доповнено статтею згідно із Законом № 2155-IX від 24.03.2022);

2) ст. 201-3 КК України «Контрабанда товарів» (КК України доповнено статтею згідно із Законом № 3513-IX від 09.12.2023);

3) ст. 201-4 КК України «Контрабанда підакцизних товарів» (КК України доповнено статтею згідно із Законом № 3513-IX від 09.12.2023).

Необхідність криміналізації таких діянь обумовлена тим, що вони посягають на економічну стабільність, зачіпають публічні інтереси, здатні підірвати довіру до гуманітарних інституцій, створювати передумови для тіньового обігу товарів. Запровадження відповідних норм-заборон спрямоване на протидію небезпечним проявам, у тому числі в період війни.

Запровадження кримінальної відповідальності за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги (ст. 201-2 КК України) зумовлено насамперед збільшенням гуманітарних потоків на тлі воєнних подій в Україні та зростанням ризиків їх нецільового використання. Попри неоднозначність сприйняття такої норми в науковому середовищі, її поява стала запорукою протидії зловживанням у цій царині, спрямованим на забезпечення добросовісного розподілу гуманітарних ресурсів. Упродовж 2022–2025 рр. зафіксовано вчинення 775 таких діянь (у 2022 р. – 384, у 2023 р. – 189, у 2024 р. – 107, у 2025 р. – 95) [11].

Особливого значення протидія таким діянням набуває у прифронтових регіонах, адже саме там потреби населення в гуманітарній підтримці є вищими, що створює ризики для зловживань.

Дві інші норми цієї групи спрямовані на протидію контрабанді товарів (ст. 201-3) та контрабанді підакцизних товарів (ст. 201-4 КК України). Так, раніше, ще у 2011 р., було внесено зміни до КК України, внаслідок яких контрабанду товарів було декриміналізовано. Відповідно, у подальших редакціях Кодексу зберігалася лише кримінальна заборона щодо контрабанди окремих предметів, зокрема культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї або боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частин вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальних

технічних засобів негласного отримання інформації (ст. 201 КК України), лісоматеріалів або пиломатеріалів цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріалів необроблених, а також інших лісоматеріалів, заборонених до вивозу за межі митної території України (ст. 201-1 КК України), наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів (ст. 305 КК України). Утім, було обґрунтовано, що відсутність кримінальної відповідальності за незаконне переміщення товарів, зокрема підакцизних, сприяє розширенню сектору тіньової економіки та може завдавати шкоди економічній безпеці держави. Крім того, враховано позитивний європейський досвід, адже низка держав із розвинутою економікою передбачають кримінальну відповідальність за відповідні діяння. Запровадження ст. 201-3 та 201-4 КК України фактично розширило кримінально-правову охорону у сфері переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, що свідчить про посилення державної політики в напрямі протидії тіньовому товарообігу. За наявними статистичними даними, упродовж 2025 р. було обліковано 78 випадків вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-3 КК України та 62 факти вчинення діяння за ст. 201-4 КК України [11]. Таким чином, держава акцентує увагу на протидії переміщенню товарів поза встановленими правилами митного контролю. Також зазначені новели засвідчують, що доповнення КК України в період воєнного стану стосується не лише ризиків, безпосередньо зумовлених або підсилених воєнними подіями, але й трансформації загальнокримінальних проявів економічної злочинності.

Третю групу становлять кримінальні правопорушення проти громадської безпеки. Норми цього блоку спрямовані на протидію діянням, які створюють або здатні створити загрозу публічній безпеці, що набуває особливої актуальності в період дії воєнного стану. Саме тому криміналізація окремих діянь у цій сфері виконує виразну превентивну функцію, спрямовану на протидію небезпечним посяганням. До вказаного блоку слід віднести дві новели:

1) ст. 258-6 КК України «Перетинання державного кордону України з терористичною метою» (КК України доповнено статтею згідно із Законом № 2997-IX від 21.03.2022);

2) ст. 270-2 КК України «Порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту» (КК України доповнено статтею згідно із Законом № 4200-IX від 09.01.2025).

Упровадження кримінальної відповідальності за такі види кримінальних правопорушень зумовлено необхідністю посилення правових інструментів захисту населення в умовах підвищених безпекових ризиків. Такі норми спрямовані на протидію діянням, наслідки яких можуть бути масштабними та незворотними. Отже, їх запровадження має забезпечити належний рівень правового стримування та підвищити ефективність протидії актуальним загрозам громадській безпеці.

Метою запровадження кримінальної відповідальності за перетинання державного кордону України з терористичною метою (ст. 258-6 КК України) є протидія тероризму та посилення можливостей загальнодержавної системи боротьби з терористичними загрозами. У контексті воєнного стану особливої уваги набуває контроль за переміщенням осіб через державний кордон,

адже відповідні дії можуть вчинятися для підготовки чи вчинення терористичних актів. За своєю природою тероризм становить одну з найбільших загроз громадській безпеці. Відповідно до офіційних статистичних даних, у 2025 р. було зареєстровано 1 кримінальне провадження за вказаною статтею [11]. Таким чином, значної поширеності таких діянь наразі не спостерігається, однак у разі їх вчинення рівень суспільної небезпеки є вкрай високим, що й обґрунтовує потребу у відповідній кримінально-правовій забороні.

Натомість встановлення кримінальної відповідальності за порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання й експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту або незабезпечення безперешкодного цілодобового доступу населення до об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту в разі оголошення сигналу повітряної тривоги (ст. 270-2 КК України) є логічною реакцією законодавця на реалії воєнних дій та системні ризики для цивільного населення. Безперешкодний доступ людей до захисних споруд у разі небезпеки, їх утримання в належному стані є запорукою збереження життя та здоров'я населення. Вказану норму було впроваджено у 2025 р., та станом на початок 2026 р. жодного кримінального провадження за ст. 270-2 КК України не було розпочато. Водночас наявність трагічних прецедентів, коли через обмеження доступу до укриття чи неналежного їх стану люди гинули чи отримували поранення під час обстрілів, підтверджує практичну обґрунтованість криміналізації таких діянь. Особливого значення це набуває у прифронтових регіонах, де інтенсивність обстрілів є вищою, а отже, зростає і значення готовності та доступності захисних споруд.

Четвертий блок охоплює новели, пов'язані з воєнною сферою та веденням воєнних дій. На відміну від попередніх груп, ці норми не зосереджені в одному розділі Особливої частини, а розміщені в різних, а саме в розділі XIV «Кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації», розділі XIX «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)» та розділі XX «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку». Їх об'єднання в один блок є доцільним з огляду на спільний об'єкт посягання та споріднені предмети, а також з огляду на функціональне призначення запровадження кримінальної відповідальності за ці кримінальні правопорушення. Йдеться про забезпечення обороноздатності, належного порядку проходження військової служби, інформаційної стійкості, формування правових підстав для притягнення до відповідальності за злочини проти людяності. У межах цього блоку доцільно виокремити такі новели кримінального законодавства:

1) ст. 336-2 КК України «Ухилення від прийняття на військову службу за контрактом» (КК України доповнено статтею згідно із Законом № 3687-IX від 08.05.2024);

2) ст. 435-1 КК України «Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю» (КК України доповнено статтею згідно із Законом № 2110-IX від 03.03.2022);

3) ст. 436-2 КК України «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників» (КК України доповнено статтею згідно із Законом № 2110-IX від 03.03.2022);

4) ст. 442-1 КК України «Злочини проти людяності» (КК України доповнено статтею згідно із Законом № 4012-IX від 09.10.2024).

Впровадження кримінальної відповідальності за ці кримінальні правопорушення значною мірою зумовлено повномасштабним вторгненням і необхідністю реагувати на нові або посилені загрози, адже відповідні діяння становлять значну небезпеку та потребують належної протидії.

До впровадження норми щодо ухилення від прийняття на військову службу за контрактом (ст. 336-2 КК України) чинна на той час редакція Кодексу вже містила подібні норми, але щодо ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період (ст. 336 КК України), ухилення від проходження служби цивільного захисту в особливий період чи в разі проведення цільової мобілізації (ст. 336-1 КК України). Водночас потреба у виділенні окремого складу пов'язана з розширенням практичних механізмів залучення осіб до служби у військовий час. Зокрема, запровадження цієї норми корелює з новелою Загальної частини, що передбачає можливість звільнення від покарання та його відбування для проходження військової служби за контрактом під час проведення мобілізації та/або дії воєнного стану до осіб, які відбувають покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк (ст. 81-1 КК України). За таких обставин ухилення від прийняття на військову службу за контрактом після застосування умовно-дострокового звільнення підтримує цілісність правового регулювання та нівелює саму мету норми. Протягом 2025 р. зареєстровано 16 фактів вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 336-2 КК України [11]. Протидія таким діям сприяє забезпеченню належної реалізації мобілізаційних механізмів у воєнний час і запобігає зловживанням, пов'язаним зі звільненням від покарання для проходження служби.

Криміналізація образи честі й гідності, погрози вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна військовослужбовцю, який здійснює заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації, його близьким родичам чи членам сім'ї, виготовлення та поширення відповідних матеріалів (ст. 435-1 КК України) спрямована на посилення правового захисту військовослужбовців та їх близьких осіб у період війни. Впродовж останніх років було зареєстровано 101 відповідне кримінальне правопорушення [11]. Така норма покликана забезпечити належний рівень охорони особи військовослужбовця, підтримати авторитет військової служби, запобігати тиску, що може впливати на виконання завдань служби.

Питань інформаційної стійкості та протидії інформаційним загрозам стосується також і новела щодо виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії, виготовлення, поширення відповідних матеріалів, у тому числі шляхом представлення збройної агресії Російської Федерації проти України як внутрішнього громадянського конфлікту, виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України, а також глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію (ст. 436-2 КК України). В умовах інформаційної війни такі наративи можуть підривати суспільну стійкість, легітимізувати збройну агресію, створювати підґрунтя для подальших

посягань. За офіційними статистичними даними, впродовж 2022–2025 рр. було зареєстровано 4542 такі діяння (у 2022 р. – 1354, у 2023 р. – 1282, у 2024 р. – 1023, у 2025 р. – 883) [11]. Зважаючи на суттєву поширеність таких кримінальних правопорушень, протидія їм набуває практичного значення для забезпечення інформаційної стійкості України в умовах війни, зокрема у прифронтових регіонах, які є одними з ключових цілей інформаційного впливу агресора.

Крім того, КК України було доповнено статтею 442-1 КК України «Злочини проти людяності», яка криміналізує умисне вчинення в межах широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення низки діянь (зокрема, переслідування будь-якої групи або спільноти, депортація населення, насильницьке переміщення населення, зґвалтування, сексуальна експлуатація, обертання в рабство, торгівля людьми, насильницьке зникнення, незаконне позбавлення волі, катування, інші умисні нелюдські діяння подібного характеру, а також злочин апартеїду, винищення, вбивство). Криміналізація таких діянь пов'язана з імплементацією норм міжнародного кримінального права, зокрема Римського статуту Міжнародного кримінального суду та необхідністю забезпечення правових підстав для розслідування таких діянь і притягнення винних до кримінальної відповідальності на національному рівні. Впродовж 2025 р. було зареєстровано 5 фактів вчинення кримінального правопорушення за ст. 442-1 КК України [11]. Протидія цим діянням має значення не лише для захисту прав людини, але й для виконання міжнародних зобов'язань та забезпечення принципу невідворотності відповідальності за найбільш тяжкі діяння.

Такі діяння становлять підвищену суспільну небезпечність, що зумовлює необхідність їх комплексного аналізу та подальших досліджень. Як зазначається в науковій літературі, широкомасштабність нападу на цивільне населення проявляється у відносно великій кількості потерпілих та/або великій кількості атак, актив переслідування. Зазначені аспекти широкомасштабності можуть фіксуватися як відокремлено, так і у їх сукупності. Юридично важливою є кількість атак, кількість їх жертв або географічний масштаб нападу. Вимагається, щоб окремих злочин був прикладом повторення подібних злочинів або частиною низки таких злочинів (поширена практика). Систематичність нападу на цивільне населення як ознака злочинів проти людяності складається із чотирьох елементів: а) наявність політичної мети, плану, відповідно до якого здійснюється напад або ідеології у широкому сенсі (знищення, переслідування або ослаблення спільноти); б) вчинення

злочинів у дуже великих масштабах або неодноразове і безперервне вчинення нелюдських діянь, пов'язаних одне з одним; в) підготовка та використання значних державних або приватних ресурсів, у т. ч. військових та інших; г) участь вищого політичного та/або військового керівництва у визначенні та створенні методичного плану. Зіставлення цих ознак із фактичними обставинами здійснення російськими збройними силами нападів на цивільне населення на території України засвідчують те, що мають місце саме злочини проти людяності, а не воєнні злочини [3, с. 17]. При цьому варто наголосити, що в сучасних умовах існують суттєві проблеми з фіксацією фактів вчинення кримінальних правопорушень. Як наголошують дослідники, такі проблеми зумовлені низкою чинників, зокрема: 1) окупація цілих регіонів; 2) здійснення повторних обстрілів в місцях вчинення злочинів та проведення огляду місця події; 3) відсутність доступу до місць вчинення воєнних злочинів; 4) знищення слідів вчинення таких злочинів, свідків та потерпілих; 5) знищення інфраструктури органів кримінальної юстиції; 6) зменшення матеріальних ресурсів необхідних для цього; 7) зрадницька та колабораційна діяльність окремих представників тощо [9, с. 167]. Наведені обставини додатково підтверджують, що адаптація кримінального законодавства має значення не лише суто для нормативного закріплення нових складів кримінальних правопорушень, а й для забезпечення належного правового реагування на найбільш суспільно небезпечні діяння в умовах воєнного стану.

Висновки. Отже, Особливу частину КК України було доповнено низкою норм-заборон, спрямованих на протидію новим криміногенним ризикам у сфері національної безпеки та оборони, громадської безпеки, господарської діяльності тощо. Здійснений аналіз дає підстави стверджувати, що наведені новели відображають прагнення законодавця забезпечити кримінально-правову охорону до цього незахищених або недостатньо захищених суспільних відносин в умовах воєнного стану. Адаптація кримінального законодавства до нових безпекових викликів, забезпечення можливості притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності виступають важливим елементом підтримання публічної безпеки та порядку. Втім, в умовах повномасштабної війни продовжують існувати й загальнокримінальні прояви злочинності, які безпосередньо не пов'язані з воєнними діями, але так само потребують належної протидії. Це підтверджує, що оновлення Особливої частини КК України в умовах воєнного стану стосується не лише суто воєнних загроз, а й ширшого кола проблем і викликів у сфері забезпечення публічної безпеки та правопорядку.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
2. Дудоров О., Мовчан Р., Каменський Д. Кримінальна відповідальність за незаконне використання гуманітарної допомоги: проблеми кваліфікації та вдосконалення законодавства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 1. С. 21–37. <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2023-1-21-37>.
3. Литвинов О. М., Орлов Ю. В. Широкомасштабність та систематичність нападу на цивільне населення як ознаки складів злочинів проти людяності. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2025. № 3 (36). С. 5–20. <https://doi.org/10.32631/vsa.2025.3.01>.
4. Мовчан Р. О. «Воєнні» новели Кримінального кодексу України: правотворчі та правозастосовні проблеми : монографія. Київ : Норма права, 2022. 244 с.
5. Навроцький В. О. Виклики, що постали перед українським кримінальним правом з початком українсько-російської війни. *Кримінально-правові, кримінологічні, кримінальні процесуальні та криміналістичні проблеми протидії злочинності в умовах воєнного стану : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (електронне видання)*, 20 квітня 2022 р. / упоряд. : Євген Письменський. Нац. акад. внутр. справ, Львів. держ. ун-т внутр. справ, Дніпропет. держ. ун-т

внутр. справ, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Київ – Львів – Дніпро, 2022. С. 36–41. URL: <https://hdl.handle.net/20.500.14570/3725>.

6. Письменський Є. О. Кримінально-правова політика України під впливом факторів воєнного характеру та її віддзеркалення в експертній думці : монографія. Київ : Норма права, 2025. 212 с.

7. Пономаренко Ю. А. Новели у системі та видах покарань за КК України в умовах воєнного стану. Київ : Компанія ВАІТЕ, 2025. 156 с.

8. Хавронюк М. Помилки у законах воєнного часу: щодо змін Кримінального кодексу України. URL: <https://uplan.org.ua/pomylyky-u-zakonakh-voiennoho-chasu-shchodo-zmin-kryminalnoho-kodeksu-ukrainy/> (дата звернення: 10.08.2026).

9. Шепітько М. В. Пріоритизація кримінальних проваджень щодо воєнних злочинів у зв'язку із особливостями їх кваліфікації та розслідування. *Пріоритети кримінального судочинства та відновлення справедливості в контексті російсько-українського збройного конфлікту : матеріали круглого столу* (м. Харків, 23 вересня 2025 р.). Харків : Право, 2025. С. 165–168. <https://doi.org/10.31359/9786178617103>.

10. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану: наук.-практ. комент. / за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернєя. Київ : Норма права, 2022. 278 с.

11. Статистика. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareystrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 10.08.2026).

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2001). Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 r. № 2341-III [Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine of April 5, 2001 No. 2341-III]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 25–26, 131 [in Ukrainian].

2. Dudorov, O., Movchan, R., & Kamenskyi, D. (2023). Kryminalna vidpovidalnist za nezakonne vykorystannia humanitarnoi dopomohy: problemy kvalifikatsii ta vdoskonalennia zakonodavstva [Criminal liability for the illegal use of humanitarian aid: problems of qualification and improvement of legislation]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, 1, 21–37. <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2023-1-21-37> [in Ukrainian].

3. Lytvynov, O. M., & Orlov, Yu. V. (2025). Shyrokomashtabnist ta systematychnist napadu na tsyvilne naselennia yak oznaky skladiv zlochyniv proty liudianosti [Large-scale and systematic attacks on civilians as signs of crimes against humanity]. *Visnyk kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*, 3(36), 5–20. <https://doi.org/10.32631/vca.2025.3.01> [in Ukrainian].

4. Movchan, R. O. (2022). “Voieni” novely Kryminalnoho kodeksu Ukrainy: pravotvorchi ta pravozastosovni problemy [“Military” Novels of the Criminal Code of Ukraine: Law-Making and Law-Enforcement Problems]: monohrafiia. Kyiv: Norma prava. 244 p. [in Ukrainian].

5. Navrotskyi, V. O. (2022). Vyklyky, shcho postaly pered ukraïnskym kryminalnym pravom z pochatkom ukraïnsko-rosiiskoi viiny. Kryminalno-pravovi, kryminolohichni, kryminalni protsesualni ta kryminalistychni problemy protydii zlochynnosti v umovakh voiennoho stanu [Challenges that have arisen before Ukrainian criminal law since the beginning of the Ukrainian-Russian war. Criminal law, criminological, criminal procedural and forensic problems of combating crime under martial law]: *materialy Vseukraïnskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (elektronne vydannia)*, 20 kvitnia 2022 r. Uporiad.: Yevhen Pysmenskyi. Nats. akad. vnutr. sprav, Lviv. derzh. un-t vnutr. sprav, Dnipropet. derzh. un-t vnutr. sprav, Luhan. derzh. un-t vnutr. sprav im. E. O. Didorenka. Kyiv – Lviv – Dnipro (pp. 36–41). Retrieved from <https://hdl.handle.net/20.500.14570/3725> [in Ukrainian].

6. Pysmenskyi, Ye. O. (2025). Kryminalno-pravova polityka Ukrainy pid vplyvom faktoriv voiennoho kharakteru ta yii viddzerkalennia v ekspertnii dumtsi [Criminal and legal policy of Ukraine under the influence of military factors and its reflection in expert opinion]: monohrafiia. Kyiv: Norma prava. 212 p. [in Ukrainian].

7. Ponomarenko, Yu. A. (2025). Novely u systemi ta vydakh pokaran za KK Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Novelties in the system and types of punishments under the Criminal Code of Ukraine under martial law]. Kyiv: Kompaniia VAITE, 156 p. [in Ukrainian].

8. Khavroniuk, M. Pomylyky u zakonakh voiennoho chasu: shchodo zmin Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Errors in wartime laws: regarding changes to the Criminal Code of Ukraine]. Retrieved from <https://uplan.org.ua/pomylyky-u-zakonakh-voiennoho-chasu-shchodo-zmin-kryminalnoho-kodeksu-ukrainy/> (accessed: 21.11.2025) [in Ukrainian].

9. Shepitko, M. V. (2025) Priorytyzatsiia kryminalnykh provadzen shchodo voiennykh zlochyniv u zviazku iz osoblyvostiamy yikh kvalifikatsii ta rozsliduvannia [Prioritization of criminal proceedings regarding war crimes due to the specifics of their qualification and investigation]. *Priorytety kryminalnoho sudochynstva ta vidnovlennia spravedlyvosti v konteksti rosiisko-ukraïnskoho zbroinoho konfliktu: materialy kruhloho stolu* (m. Kharkiv, 23 veresnia 2025 r.). Kharkiv: Pravo (pp. 165–168). <https://doi.org/10.31359/9786178617103> [in Ukrainian].

10. Vozniuk, A. A., Movchan, R. O., & Cherniei, V. V. (Eds.). (2022). Novely kryminalnoho zakonodavstva Ukrainy, pryiniati v umovakh voiennoho stanu: naukovopraktychnyi komentar [Novelties of the criminal legislation of Ukraine, adopted under martial law: Scientific and practical commentary]. Kyiv: Norma prava. 278 p. [in Ukrainian].

11. Statystyka. Pro zareiestrovani kryminalni pravoporushennia ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannia [Statistics. On registered criminal offenses and the results of their pre-trial investigation]. Retrieved from <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareystrovani-kriminalni-pravoporushennia-ta-rezultaty-yih-dosudovoho-rozsliduvannya-2> [in Ukrainian].

Tokar Petro,

Candidate of Legal Sciences,

Head of the Main Directorate of the National Police in Kharkiv Region,

Third-Rank Police General

*(Main Directorate of the National Police in Kharkiv Region, Kharkiv)*ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-8111-7142>

AMENDMENTS TO THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF FULL-SCALE ARMED AGGRESSION THROUGH THE LENS OF CRIME PREVENTION

This article examines the amendments to the Special Part of the Criminal Code of Ukraine that were introduced following the onset of full-scale armed aggression against Ukraine in February 2022. It is emphasized that between 2022 and 2025, the Criminal Code of Ukraine underwent numerous changes and additions and was revised more than 30 times. It is noted that a significant portion of these changes was driven specifically by military events, in connection with which the legislature criminalized certain acts primarily to strengthen criminal law protection of national security, defense capability, public safety, and the economic and humanitarian spheres. Within the scope of this study, all amendments to the Special Part of the Criminal Code of Ukraine have been conditionally grouped into four interrelated blocks (groups), which combine provisions based on the functional purpose of the criminal prohibition. The first block includes criminal offenses against the foundations of Ukraine's national security. In particular, the following acts were analyzed: collaboration (Article 111-1 of the Criminal Code of Ukraine), aiding an aggressor state (Article 111-2 of the Criminal Code of Ukraine), unauthorized dissemination of information regarding the direction, movement of weapons, armaments, and ammunition into Ukraine, or the movement, relocation, or deployment of the Armed Forces of Ukraine or other military formations established in accordance with the laws of Ukraine, committed under conditions of martial law or a state of emergency (Article 114-2 of the Criminal Code of Ukraine). The second section covers criminal offenses in the sphere of economic activity, namely the illegal use for profit of humanitarian aid, charitable donations, or free assistance (Article 201-2 of the Criminal Code of Ukraine), smuggling of goods (Article 201-3 of the Criminal Code of Ukraine), and smuggling of excise goods (Article 201-4 of the Criminal Code of Ukraine). The third category includes such criminal offenses against public safety as crossing the state border of Ukraine for terrorist purposes (Article 258-6 of the Criminal Code of Ukraine), and violation of statutory requirements regarding the maintenance and operation of civil defense shelters (Article 270-2 of the Criminal Code of Ukraine). The fourth section consists of short stories related to the military sphere and the conduct of military operations, including an analysis of evasion of conscription into contract military service (Article 336-2 of the Criminal Code of Ukraine), insulting the honor and dignity of a military servicemember, threatening a military servicemember (Article 435-1 of the Criminal Code of Ukraine), justifying, recognizing as lawful, or denying the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, and glorifying its participants (Article 436-2 of the Criminal Code of Ukraine), as well as crimes against humanity (Article 442-1 of the Criminal Code of Ukraine).

Based on the study, it is concluded that adapting criminal legislation to the new crime-inducing threats and risks of the wartime period is an important tool for combating crime and ensuring adequate criminal law protection of the most vulnerable social relations, especially in frontline regions.

Key words: criminal law, criminology, criminal offense, crime, combating crime, Criminal Code of Ukraine, novel, war, armed aggression.

Дата першого надходження статті до видання: 03.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 15.10.2026